

MONIKULTTUURINEN KOMPETENSSI JA SEN VAIKUTUKSET PUHETERAPIATYÖHÖN¹

Juan Bornman, Centre for Augmentative and Alternative Communication, University of Pretoria, South Africa

Kaisa Launonen, Puhetieteiden laitos, Helsingin yliopisto

Maiden välisen liikkuvuuden lisääntyminen on tuonut monikielisyyden arkipäivän haasteeksi monille sellaisillekin, Suomen kaltaisille maille, joissa on aiemmin selviydytty hyvin yhdellä tai muutamalla virallisella kielellä. Haaste on erityisen suuri puheterapiatyön kaltaisilla ammatillisilla aloilla, joissa kieli on sekä toiminnan väline että sen kohde. Monikielisten kuntoutustilanteiden kielelliset ongelmat ovat ainakin jossain määrin ratkaistavissa esimerkiksi tulkin avulla, mutta kielellistenkin ratkaisujen onnistuminen riippuu siitä, kuinka asiakas ja työntekijä pystyvät sovittamaan yhteen usein hyvinkin erilaiset, kulttuurisesti määräytyneet arvomaailmansa. Muun muassa Etelä-Afrikassa monikulttuurinen työskentely on puheterapeutin arkipäivää, ja monikulttuurisen kompetenssin kasvattaminen kuuluukin siellä olennaisena osana myös puheterapeuttikoulutukseen. Tässä artikkelissa pohditaan muutamia, monikielisen kuntoutustyön kannalta keskeisiä kulttuurisia arvojakumoita, joille suurin osa esimerkiksi eteläafrikkalaisista ja suomalaisista sijoittuu hyvin eri kohtaan.

Avainsanat: monikulttuurisuus, monikielisuus, arvot, puheterapia.

Ihmisten lisääntynyt liikkuvuus, muuttaminen maasta toiseen pysyvästi tai erittain ajoiksi on nostanut kulttuurien yhteensovittamisen ja monikulttuurisuuden kysymykset vahvasti esiin lukuisissa maissa eri puolilla maailmaa. Kukin maa ja yhteisö ratkaisevat näitä kysymyksiä oman kulttuurinsa ja yhteiskuntajärjestelmänsä pohjalta hiukan eri tavoin, mutta nämä ratkaisut pe-

rustuvat aina arvovalintoihin, joita voidaan tarkastella myös yleismaailmallisesta, ihmisen yhteisöllisyyden peruskysymysten näkökulmasta. Suomalaiset määrittelevät oman kulttuurinsa mielellään lähtökohtaisesti monikulttuuriseksi, koska maan sanotaan sijoittuvan maantieteellisesti ja historiallisesti ”idän ja lännen rajapyykiksi”. Käytännössä itäiset ja läntiset vaikutukset ovat kuitenkin sulautuneet pitkälti yhteen ja muodostavat varsin yhtenäisen oman kulttuurinsa. Viime vuosikymmeninä vastaan tullut monikulttuurisuus onkin ehkä erityisen suuri haaste juuri Suomelle, joka on aiemmin keskittänyt kansallisen identiteettinsä rakentamiseen

---

Kirjoittajien yhteystiedot:
Juan Bornman
Centre for Augmentative and Alternative Communication
University of Pretoria, South Africa
Bornman@libarts.up.ac.za

Kaisa Launonen
Puhetieteiden laitos
PL 9 (Siltavuorenpenger 20 A)
00014 Helsingin yliopisto
Kaisa.Launonen@helsinki.fi

---

¹ Artikkelin perustuu Dr. Juan Bornmanin Helsingin yliopiston puhetieteiden laitoksessa 17.–18.1.2005 pitämään luentokurssiin *Multicultural and multilingual issues in logopedics*.

ja kansainvälisen asemansa vahvistamiseen oman erityislaatunsa pohjalta. Tähän rakennusprosessiin otettiin viime vuosisadalla vaikutteita erityisesti länsimaista, joten kun monikulttuurisuuden kohtaamisen haasteet alkoivat maahan muuttaneiden ihmisten myötä tulla Suomeen ensin kaukoidästä ja nyttemmin suurelta osaltaan Afrikasta ja entisen Neuvostoliiton alueilta, kulttuuristen arvojen yhteensovittamiseen ei ollut tarjolla useinkaan kovin toimivia ratkaisuja.

Tietyn yhteisön kulttuuriin kuuluvat sen jäsenten jakamat arvot, uskomukset sekä käyttäytymisen ja viestinnän tavat. Kieli on kulttuurin kehittämisen tehokkain ja leimallisin väline (Madding, 2000), ja suuri osa siitä, mikä kuvailtaan kulttuuriksi, voi välittyä kielellisin keinoin (Lynch, 1998). Kieli sinänsä ei ole vain viestinnän väline, vaan sitä voidaan pitää kulttuuriperintönä, jolla on keskeinen tehtävä kulttuuristen arvojen ja uskomusten siirtämisessä eteen päin (Madding, 2000). Kulttuuriperinnön välittämistä arvoina voidaan nähdä esimerkiksi sellaiset tiettyjen kulttuurien korostamat piirteet kuin rehellisyys, rohkeus, huumorintaju ja oikeudenmukaisuus (McBride & Brotherson, 1997). Kulttuurisia uskomuksia taas ilmentävät esimerkiksi lasten kasvatuksen käytännöt, perheenjäsenten roolit ja yleisesti jaetut uskonnolliset näkemykset. Sekä arvot että uskomukset ovat juurtuneet hyvin syvälle kuhunkin kulttuuriperintöön, ja niiden luoma perusta ohjaa ihmisten omaa toimintaa ja sitä, kuinka he arvioivat muita (Iglesias & Quinn, 1997). Lapsen arvojen ja uskomusten kehitys alkaa hänen omassa kodissaan, jossa hän oppii oman yhteisönsä asianmukaisina pitämät käyttäytymistavat (kulttuuriarvot) ja ulkoisen käyttäytymisen taustalla vaikuttavat arvot (kulttuuriset uskomukset).

Kulttuurisella kompetenssilla tarkoitetaan kykyä ajatella, tuntea ja toimia tavoilla, jotka

tunnustavat kulttuurisen ja kielellisen moniarvoisuuden, kunnioittavat sitä ja luottavat sen voimaan (Lynch, 1998;49). Barerra ja Kramer (1997) räsmentävät tätä määritelmää palvelujen tarjoajien (esimerkiksi puheterapeuttien) näkökulmasta siten, että kulttuurinen kompetenssi tarkoittaa ammattilaisten kykyä vastata parhaalla mahdollisella tavalla kaikkien asiakkaiden tarpeisiin ja ymmärtää sekä lapsen ja tämän perheen että oman sosiaalis-kulttuurisen kontekstinsa rikkaudet ja rajoitukset. Kulttuurinen kompetenssi ei siis viittaa ammattilaisten, ”meidän”, tarvitsemiin erityistaitoihin, joita nämä tarvitsisivat tarjotessaan palveluja tietyille väestöosille, joita pidetään erilaisina, ”muina”. Yhtä ryhmää (yleensä ”meitä”) ei siis pidetä normina. Tähän kulttuurisen kompetenssin määrittelmään sisältyy se ajatus, että kulttuuri ei ole ainoa eikä aina edes keskeisin ihmisten välisiä eroja aiheuttava seikka – sosio-ekonominen asema, koulutus, uskonto, sukupuoli, ikä ja maailmankuva vaikuttavat kaikki siihen, keitä ihmiset ovat (Lynch, 1998). Kulttuurinen kompetenssi ei myöskään tarkoita sitä, että ihminen tietää kaiken jokaisesta kulttuurista, vaan kyse on pikemminkin erojen kunnioittamisesta, oppimishalusta ja sen hyväksymisestä, että maailma voidaan nähdä monella tavalla (Lynch & Hanson, 1998). Kirjallisuudessa kulttuurisesta kompetenssista käytetään myös nimityksiä poikkikulttuurinen kompetenssi (cross-cultural competence), kulttuurien välinen tehokkuus (intercultural effectiveness), kulttuurinen responsiivisuus (cultural responsiveness) tai etninen kompetenssi (ethnic competence) (Lynch & Hanson, 1998).

Monikulttuurisuuteen liittyvät lähes poikkeuksetta myös monikielisuuden aiheuttamat kielikysymykset; ilmenehän kulttuuri keskeisesti juuri kielen välityksellä, ja suurelta osaltaan kielen avulla kulttuuri myös siirtyy sukupolvelta toiselle. Kielikysymyk-

sessäkin suomalaisilla saattaa olla maastaan ja kulttuuristaan hiukan vinoutunut käsitys; ajatellaan, että virallisesti kaksikieliseksi määritelty maa on itsestään selvästi monikielinen. Käytännössä Suomi on kuitenkin vallitsevasti yksikielinen ja kaksikieliseksikin määriteltynä kielellisesti hyvin erilainen kuin vaikkapa Etelä-Afrikka, jossa on 11 virallista kieltä. Suomen virallisella vähemmistökielillä on myös historiallisista ja kulttuurisista syistä arvostettu asema, kun taas monissa muissa maissa niiden vähemmistökieliä arvostetaan huomattavasti vähemmän kuin valtakieltä.

Eri maiden puheterapeutit ovat nykyisin yleisesti tietoisia siitä, että heidän on syytä ottaa työssään huomioon kulttuuriin ja sen ilmenemismuotoihin liittyvät seikat. Näiden asioiden käsittely jää kuitenkin usein vähälle huomiolle, koska kulttuurisen kompetenssin sekä kulttuuristen arvojen ja uskomusten määritelmää on vaikea tavoittaa ilmiöiden monimutkaisuuden vuoksi (Alant, 2005). Suomalaisen yhteiskunnan monikulttuurisuuden lisääntyminen on nähty puheterapiatyössä erityisesti kielikysymyksenä: kuinka puheterapeutti voi palvella kielellisen arvioinnin tai kuntoutuksen tarpeessa olevaa asiakasta, jonka kanssa hänellä ei ole yhteistä kieltä ja jolle ei löydy äidinkielistään terapeutteja (Launonen, 2001). Käytännössä ylitsempääsemättömältäkin tuntuva kielikysymys voi kuitenkin olla joskus ratkaistavissa tyydyttävästi erityisjärjestelyin. Sen sijaan hyvin erilaisista kulttuureista tulevien asiakkaiden ja heidän perheidensä kohtaaminen vaatii työntekijältä myös muita erityisiä vuorovaikutustaitoja, joiden tarve ei nouse ehkä juurikaan esiin silloin, kun työskennellään samasta kulttuurista lähtöisin olevien ihmisten kanssa. Suomalaisen nykypuheterapeuttien – kuten myös muiden asiakastyötä tekevien ammattilaisten – ammattitaidon ylläpitämiseen kuuluukin monikulttuurisen

kompetenssin kehittämisen. Suurin osa nykyisin töissä olevista puheterapeuteista ei ole saanut siihen minkäänlaista peruskoulutusta, ja monikulttuurisuutta käsitellyttä alan täydennyskoulutustakin on ollut tarjolla niukasti (ks. kuitenkin Korpijaakko-Huuhka & Launonen, 1993).

Monikielisyuden kysymyksiä käsitellyttä logopedista tutkimusta on tehty Suomessa jonkin verran pro gradu -tasolla (esim. Nykänen, 1999, 2001; Palojärvi, 2004). Näissä opinnäytetöissä monikulttuurisuuden kysymystä on sivuttu vaihtelevasti, lähinnä niiden pohdintaosuuksissa, mutta varsinaiset tutkimuskysymykset ovat liittyneet monikieliseen kehitykseen ja mahdollisesti sen häiriöihin. Tässä artikkelissa monikulttuurisuuden ja –kielisyuden kysymyksiä tarkastellaan yhteisön jäsenten arvojen näkökulmasta, erityisesti sellaisessa tilanteessa, jossa puheterapeutti kohtaa asiakkaita, joiden kulttuurinen tausta ja sille rakentuvat arvot ovat hyvin erilaiset kuin hänen omansa.

ARVOJATKUMOT

Ihmiset määrittelevät toisia ihmisiä yleensä sen mukaan, mitä nämä arvostavat ja miten toimivat. Nämä seikat perustuvat vuorostaan vahvasti kulttuurisiin uskomusjärjestelmiin. Aiemmin ihmiset ymmärsivät kulttuurin usein korostuneesti joko/tai-ilmionä ja halusivat määritellä tietyn kontekstin enemmistö- ja vähemmistökulttuurin selvästi toisistaan erillisinä (García Coll & Magnuson, 2000). Tämä lähestymistapa johti sellaiseen ajatteluun, että oli olemassa ”*me*” ja ”*he*” ja että jotkin arvot (yleensä enemmistökulttuurin arvot) olivat normeja, joihin piti pyrkiä. Toisia arvoja taas voitiin tarkastella tietyllä kulttuurisella uteliaisuudella, vaikka niille ei annettu käytännössä juuri mitään merkitystä. Nykyajattelu tarkastelee arvoja kuitenkin jatkumoina, joiden kumpikaan pää ei edusta normia ja joille yk-

sittäinen ihminen voi sijoittua mihin kohtaan tahansa (Lynch, 1998). Ikä, koulutus, sosioekonominen asema, ystävät, perheenjäsenet, elämäkokemukset ja monet muut seikat vaikuttavat ihmisen asemaan tietynä ajankohtana. Köyhyys, pysyvä vamma, persoonallisuus, sukupuoli ja aiemmat kokemukset saattavat kukin osaltaan vaikuttaa siihen, että jotkut ihmiset eivät käyttäydy kulttuurin mukaisella tavalla (Barrera & Kramer, 1997). Akulttuurisen käyttäytymisen kehittymiseen voi vaikuttaa vahvasti myös se syy, jonka vuoksi tietty perhe on muuttanut maasta toiseen. Jos perhe esimerkiksi pakenee kotimaastaan sodan takia ja hakee uudesta maastaan turvapaikkaa, perheen jäsenet saattavat yrittää jättää menneet kärsimykset taakseen (Lynch & Hanson, 1998). He saattavat työskennellä tiiviisti ja määrätietoisesti sopeutuakseen uuteen elämäänsä ja samastuakseen uuteen kulttuuriinsa. Toiset perheet, joilla on samantaisia kokemuksia, voivat valita toisin ja yrittää pitää alkuperäisen kulttuurinsa elävänä. Näiden perheiden jäsenet voivat yrittää pitää yllä uskontoaan, tapojaan ja kieltään, koska he suunnittelevat palaavansa lähtömaahansa, jos se osoittautuu mahdolliseksi.

Kulttuurisen kontekstin ymmärtäminen vaatii paljon enemmän, kuin että vain ihmetellään niitä kulttuurisia eroja, joita voidaan havaita esimerkiksi puheterapeuttien tavallisessa asiakaskunnassa, puhehäiriöisissä ihmi-

sissä ja heidän perheissään. Sen sijaan tulee ymmärtää, kuinka tietyt toimintatavat nousevat syvemmistä arvoista ja perinteistä, jotka ovat vuorostaan tietyn sosiaalisen kontekstin osatekijöitä (Barrera & Kramer, 1997).

Taulukko 1 on kehitetty Pretorian yliopiston puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin koulutusohjelmassa. Se liittyy opintoihin, joiden tavoitteena on kulttuurisen kompetenssin valmiuksien antaminen sellaisille tuleville työntekijöille, joiden työn kuvaan kuuluu työskentely poikkikulttuurisissa konteksteissa. Kuntoutuksen tulosten pysyvyyteen ja tehokkuuteen vaikuttavien kulttuuristen arvojen ja uskomusten yhteisvaikutus on monimutkainen ilmiö (Alant, 2005). Taulukko 1 perustuu poikkikulttuurisen tutkimuksen kognitiiviseen viitekehykseen (Witkin, viittaus Alant, 2005). Toisin kuin monet muut mallit, se ei pyri kuvaamaan tiettyjen ryhmien moninaisia käyttäytymispiirteitä vaan suuntaa tulevien ammattilaisten huomion arvojatkuvoille sijoittuviin ilmiöihin. Näin heidän ajatellaan välttävän kulttuuristen ja etnisten stereotyyppien vaikutuksilta työssään. Kaikissa kulttuureissa on niille ominaisia, sisäänrakentuneita suuntauksia ja painotuksia, ja tämän taulukon välittämän ajattelun tarkoituksena on auttaa tulevia ammattilaisia hyväksymään tuollaiset erot tietystä kulttuuriperinnöstä johtuvana yksilöllisenä moniarvoisuutena, sen sijaan

Taulukko 1: Kulttuurien arvojatkuvoita

Arvo	Jatkumo
Perhe	Laaja perhe .....Ydinperhe
Riippuvuus	Ihmisten riippuvuus toisistaan .....Itsenäisyys
Aika	Aika on annettu .....Aika on mitattavissa
Luontainen toimintatapa	Perinnenäkemys.....Edistysnäkemys
Omistaminen	Laaja, yhteisöllinen .....Eriyinen, yksilöllinen
Oikeudet ja vastuut	Erilaiset oikeudet ja vastuut.....Yhtäläiset oikeudet ja vastuut
Maailmankuva	Harmonia.....Hallinta

(Taulukon muokannut Lynchin, 1998, pohjalta J. Bornman; suomennos K. Launonen).

että he yrittäisivät lähteä siitä, mikä on oikein (ammattilaisen omat painotukset) tai väärin (”toinen” kulttuuriperintö).

PERHEJATKUMO

Kulttuurin katsotaan siirtyvän sukupolvelta toiselle ensisijaisesti perheen välityksellä. Kun puhutaan perheistä, kaikilla ihmisillä on sille viitekohde: heidän oma perheensä (McBride & Brotherson, 1997). Jokainen ihminen kasvaa lähempänä jompaa kumpaa jatkumon päätä, laajaa perhettä tai ydinperhettä. Tästä seuraa, että kustakin ihmisestä juuri jatkumon sen pään tarjoama näkökulma tuntuu luontevammalta kuin toisen pään. Suurten, suomalaisesta näkökulmasta katsoen laajoista sukuyhteisöistä muodostuvien perheiden jäsenet voivat tukea toisiaan lasten hoidossa, yhteisasumisessa, sosiaalisessa elämässä ja muissa arjen puuhissa. Näiden laajojen perheiden toimintatavat voidaan nähdä luovina sovelluksina, joita ne ovat kehittäneet ehkä sukupolvien ajan kokiessaan elämässään vaikeuksia ja kriisejä (Bennett, Zhang & Hojnar, 1998). Tällaiset perheet voivat olla arvokkaita myös silloin, kun jossakin perheen talouksista on lapsi, jolla on erityisiä tarpeita ja joka vaatii tavalista enemmän hoitoa (Lynch, 1998).

Laajoissa perheissä vanhemmat eivät useinkaan päättä yksin lastensa asioista. Joissakin tapauksissa päätöksen tekijä voi olla isoisa, joskus ratkaisut tekee taas koko suku sen pohjalta, mikä on parasta suvun kokonaisuuden eikä niinkään yksittäisen lapsen kannalta (García Coll & Magnuson, 2000). Tällaiset perheet saattavat kuitenkin aiheuttaa yksittäisten perheenjäsenten kehitykselle paineita, jotka voivat johtua esimerkiksi siitä, että lasten odotetaan pitävän huolta ikääntyvistä vanhemmistaan. Pienet perheet taas voivat tehdä itsenäisempiä päätöksiä, mutta niillä saattaa olla vähemmän tuen lähteitä.

García Collin ja Magnusonin (2000) tutkimuksessa havaittiin, että latinalais-amerikkalaiset nuoret ja heidän vanhempansa suhtautuivat eri tavalla kahteen vahvaan perinteiseen perhearvoon, kunnioitukseen sekä perhesiteisiin ja -velvollisuuksiin. Molempien ryhmien mielestä perhesiteet ja -velvollisuudet olivat tärkeitä, mutta vain vanhemmat pitivät myös kunnioitusta tärkeänä. Tämä tutkimustulos havainnollistaa sitä, että eri kulttuuriryhmistä ei voida tehdä oletuksia kokonaisuutena vaan myös mahdolliset yksilölliset erot tulee ottaa huomioon.

Perheen rakenteesta riippumatta on tärkeää selvittää, kuinka sen jäsenet määrittelevät ”perheen” käsitteen (eli keiden katsotaan kuuluvan perheeseen) ja millaiset voimavarat heillä on käytettävissään (inhimilliset, fyysiset, rakenteelliset jne.). Myös kuntoutuksessa on alettu keskittyä aiempaa vähemmän pelkästään perheiden tarpeisiin ja kiinnittää enemmän huomiota siihen, millaisia voimavaroja perheillä jo on ja kuinka juuri näitä voimavaroja voidaan vahvistaa, niin että saadaan luoduksi jatkuvan kuntoutuksen perusta (Kretzmann & McKnight, 1993). Voimavaroihin perustuvaan lähestymistapaan liittyy myös se ilmiö, että jos ihmiset tuntevat kuuluvansa yhteen keskinäisen tukisuhteen perusteella, heistä tulee helposti myös toistensa voimavaroja. Tällaiset ihmiset ja perheet voivat ratkoa kuntoutuksessa vastaan tulevia vaikeuksia yhdessä terapeutin kanssa. Voimavaroihin perustuva lähestymistapa houkuttaakin intuitiivisesti monia sellaisia terapeutteja, jotka työskentelevät monikulttuurisissa ympäristöissä. Heistä tuntuu usein luontevalta lähteä kehittämään suoran terapiatyöskentelyn rinnalle ja sijaan epäsuoria toimintatapoja, joissa perheen ja muun lähiyhteisön voimavaroista tulee myös kuntoutuksen keskeisiä voimavaroja.

RIIPPUVUUSJATKUMO

Useimmat aikuiset ovat yhtä mieltä siitä, että lasten kasvattaminen on tärkeää, mutta kun aletaan keskustella siitä, missä määrin sitä pitäisi tehdä, päädytään usein erimielisyyteen. Se, mitä joissakin kulttuureissa pidetään itsenäisyyden edistämisenä, voidaan toisissa nähdä lasten hemmotellemisena. Esimerkiksi voidaan ottaa kysymys siitä, pitäisikö lasten nukkua samassa sängyssä vanhempiensa kanssa. Jos kulttuuri korostaa ihmisten keskinäistä riippuvuutta (esimerkiksi Afrikassa, Aasiassa ja Latinalaisessa Amerikassa), lapset nukkuvat säännönmukaisesti yhden tai useamman vanhempansa tai sisaruksensa kanssa myös silloin, kun käytettävissä on erilliset huoneet (National Research Council and Institute of Medicine, 2000: 60–61). Toisissa kulttuureissa taas korostetaan erityisesti sitä, että lasten tulee nukkua omassa makuuhuoneessaan.

Jos kulttuurit korostavat ihmisten keskinäistä riippuvuutta, ne pitävät perheen kokonaisuuden huomioon ottamista tärkeämpänä kuin itsenäisyyttä, jota taas pidetään itsekkyytenä tai perheen hylkäämisinä (Lynch, 1998). Esimerkiksi voidaan ottaa filippiiniläislapset, jotka kasvavat riippuvuutta korostavan sosiaalistamismallin mukaan. He oppivat nauttimaan siitä, että heistä pidetään huolta. Toisaalta he oppivat myös, että muut ihmiset nauttivat siitä, että lapset ovat riippuvaisia heistä (Iglesias & Quinn, 1997). Jatkumon toiseen päähän sijoittuvissa kulttuureissa arvostetaan vahvasti itsenäisyyttä ja käytetään runsaasti sellaisia ilmauksia kuin *“Ole oma itsesi”*, *“Erotu joukosta”* tai *“Kukaan ei ole täysin samanlainen kuin sinä”*. Näissä kulttuureissa on tarjolla suuret määrät itsenäisyyden ja itsetunnon kasvattamiseen liittyvää, helppotajuista kirjallisuutta. Perheissä tämä asennoituminen voidaan nähdä myös siinä, mihin lasten ominaisuuksiin

kiinnitetään huomiota. Jotkut vanhemmat rohkaisevat lapsiaan tutkimaan maailmaa ja ovat avoimen tyytyväisiä, kun nämä ilmaisevat mieltymyksiään ja vastustustaan: *“Hän tietää täsmälleen, mitä hän haluaa”* (Iglesias & Quinn, 1997). Tällainen toimintatapa on vahvasti vastakkainen *xiao*’lle, kiinalaiselle arvolle, jonka mukaan lasten tulee kunnioittaa ja totella vanhempiaan ehdoitta eivätkä he saa esittää omia mielipiteitään (Odom & Kaul, 2003). Jotta terapeutti voi lähteä luomaan kuntoutusta edistävää terapiasuhdetta toista kulttuuria edustavaan lapsiasiakkaaseensa, hänen tulisi voida olla tietoinen siitä, millaisin odotuksin tämä lapsi todennäköisesti suhtautuu aikuisiin. Lisäksi hänen täytyisi pystyä muokkaamaan omaa vuorovaikutustapaansa siten, että se vastaa lapsen odotuksia. Jos hän ei onnistu tässä, terapian vuorovaikutussuhde ei ehkä koskaan muodostu sellaiseksi, jossa lapsen kuntoutuminen voisi edetä toivotulla tavalla.

Kehuminen on yksi tapa, jolla itsenäisyyttä arvostavat vanhemmat pyrkivät lapsen toivottuun käyttäytymiseen. Jatkumon riippuvuutta korostavaan päähän sijoittuvat perheet toimivat täysin vastakkaisella tavalla. Tällaisia perheitä on esimerkiksi Afrikassa ja muissa kolmannen maailman maissa. Siellä lasten hyvää käyttäytymistä keuhataan harvoin ja sitä pidetään enemmänkin itsestään selvänä (Hundeide, 2003). Esimerkiksi suomalaiset terapeutit käyttävät usein kiitosta (joko kielellistä tai konkreettista, esimerkiksi tarraa tai makupalaa) terapiassa vahvistukseen tiettyä käyttäytymistä. Terapeutin monikulttuurista kompetenssia vahvistaa kuitenkin erityinen tietoisuus siitä, että joidenkin ihmisten mielestä kehuminen voi olla kulttuurisesti sopimatonta.

Kirjallisuudessa mainitaan usein niin sanottu *“opittu avuttomuus”* (tavallista suurempi passiivisuus ja riippuvuus muista), jonka katsotaan johtuvan siitä, että eri tavoin vam-

maisilla lapsilla ei ole mahdollisuutta tutkia ympäristöönsä ja oppia hallitsemaan taitoja itsenäisesti, vaikkapa syömään itsenäisesti eikä syötettynä (Rowland & Schweigert, 1999). Kuntoutuksessa tämä asia otetaan huomioon siten, että tietyn taidon itsenäinen suorittaminen asetetaan usein yhdeksi terapian tavoitteista. Puheterapeuttien tulisi kuitenkin olla herkkänä tälle asialle ja ottaa huomioon, että näissä tapauksissa kuntoutuksen tavoitteet (itsenäisyys) saattavat olla ristiriidassa perheen arvojen (riippuvuuden) kanssa. Jos perheet tuntevat, että niiden perusarvot asetetaan kyseenalaisiksi, terapia saattaa päättyä kokonaan tai perheet sanoutuvat muuten irti kuntoutusyhteistyöstä.

AIKAJATKUMO

Aikajatkumon monikulttuurinen käsitteleminen on kuntoutuksessa usein pulmallista eikä siihen ole helppoa ratkaisua. Monet ihmiset pitävät aikaa mitattavana ilmiönä, ja usein kuullaan sellaisia ilmauksia kuin *“Aika on rahaa”*, *“Aika lentää”*, *“Tublata aikaa”* ja *“Odota, niin tarkistan kalenteristan?”* (Lynch, 1998). Aikaa voidaan toisaalta pitää myös jonakin sellaisena, joka on annettu. Tällöin huomion keskiössä onkin se, mikä on tarpeen tietyn tehtävän loppuun saattamiseksi. Näin orientoituvissa kulttuureissa aikaa tarkastellaan tapahtumasarjoina eikä niinkään tunteina ja minuutteina.

Suomalainen työntekijä lähtee siitä, että sovitusta ajoista pidetään kiinni ja että asiakas ilmoittaa jos ei pääse tulemaan. Asiakkaan myöhästyminen harmittaa, koska se sotkee työntekijän loppupäivän aikataulun. Toisenlaisesta kulttuurista tulevien perheiden erilainen aikakäsitys saattaa selittää sen, miksi jotkin perheet saapuvat myöhässä sovituihin tapaamisiin tai jättävät kokonaan tulematta eivätkä ilmoita siitä. Terapeutin ei siis pitäisi vetää siitä sellaista johtopäätöstä,

että perhe ei kunnioita hänen aikaansa tai arvosta terapian tärkeyttä. Jotta tähän ongelmaan löytyisi jonkinlainen työratkaisu, asiasta pitäisi keskustella perusteellisesti, tuoden selkeästi esiin erilaiset näkökulmat. Näin voidaan luoda perustaa yhteisen ymmärryksen ja yksimielisyyden kehittymiselle.

LUONTAISEN TOIMINTATAVAN JATKUMO

Aikaorientaatioon liittyy läheisesti se, kuinka tietyt kulttuurit tukeutuvat luontaisissa toimintatavoissaan enemmän joko perinteeseen tai teknologiaan. Joissakin kulttuureissa, usein niin sanotuissa kehittyneissä maissa, luontaiset toimintatavat ovat edistyksellisiä ja korostavat nuoruutta, tulevaisuutta ja teknologiaa (Lynch, 1998). Näiden kulttuurien ihmiset keskittyvät kontrolloimaan kohtaloaan ja suhtautuvat optimistisesti parempaan tulevaisuuteen (Bennett ym., 1998). Sen toteutumista voidaan tietyissä tapauksissa edistää mahdollisesti esimerkiksi kuntoutuksen keinoin. Perinteisemmissä kulttuureissa, jotka ovat enimmäkseen kehittyneissä maissa, kunnioitetaan ja korostetaan ikää, rituaaleja ja perinteitä. Nämä kulttuurit keskittyvät nykyaikaan tai menneeseen aikaan, ja niiden luontaiseen toimintatapaan kuuluu kunnioitus vanhempia ja esi-isiä kohtaan. Rituaaleja ja perinteitä pidetään äärettömän tärkeinä, ja perheet saattavat hakea apua mieluummin perinnetieteiden parantajilta tai hengellisiltä parantajilta kuin terveydenhuollon koulutetuilta terapeuteilta (Odom & Kaul, 2003; Bennett ym., 1998).

Ne valinnat, joita perheet tekevät hakiesaan apua (terapiaa), perustuvat usein heidän ymmärrykseensä tilaan johtaneista syistä. Jos he näkevät ongelman johtuvan ylliluonnollisista syistä (eli ongelman on aiheuttanut esimerkiksi ruumiin, mielen ja sielun epätasapaino), on epätodennäköistä, että he ha-

kevat biolääketieteelliseen lähestymistapaan perustuvaa hoitoa (García Coll & Magnusson, 2000).

Luontaisen toiminnan arvot näkyvät jopa siinä, kuinka eri kulttuurit suhtautuvat älykkyyden käsitteeseen. Norsunluurannikon asukkaat sisällyttivät vertailututkimuksessa älykkyyden määritelmäänsä sellaisia käsitteitä kuin halukkuuden suorittaa perheen arkiaskareita sekä vanhuuden ja viisauden kunnioituksen, kun taas sveitsiläiset korostivat teknisempiä piirteitä, kuten tarkkaavuuden ja havaitsemisen nopeutta, oppimisen nopeutta ja koululahjakkuutta (Hundeide, 2003).

Luontaisten toimintatapojen arvojen erilaisuus vaikuttaa väistämättä kuntoutukseen ja sen tuloksellisuuden määrittelyyn. Terapeutti saattaa olla ylpeä siitä, että hän toimii 'ajan hermolla', koska hän käyttää uusimpia materiaaleja, välineitä ja strategioita. Jos perheet eivät jaa hänen kanssaan tätä uskoa uusimpiin materiaaleihin ja strategioihin, hän voi pitää perheitä tietämättöminä, välinpitämättöminä ja yhteistyöhaluttomina. Tällaisissa tapauksissa on tärkeää muistaa, että kaikki ihmiset eivät aseta etusijalle samoja asioita. Jotkut ihmiset nauttivat esimerkiksi oman auton ajamisen itsenäisyydestä, kun taas toiset asettavat etusijalle sen, että heidän ei tarvitse stressaantua pysäköintipaikkaa etsiessään, ja he käyttävätkin julkista liikennettä. Perheen päätösten tukemista ja kunnioittamista tuleekin pitää vastuullisen palveluntarjonnan pääperiaatteina monikulttuurisissa ympäristöissä.

Perinteiset perheet eivät välttämättä hyväksy sitä ajatusta, että niiden jäsenet ovat tasavertaisia kumppaneita ja päätösten tekijöitä (Bennett ym., 1998). Näiden perheiden jäsenten voi olla myös vaikea suuntautua tulevaisuuteen ja asettaa lapselleen kuntoutustavoitteita, koska he orientoituvat nykyiseen eivätkä tulevaan aikaan. Kun terapeutin

luontainen toimintatapa on edistyksellinen, hän myös suhtautuu vanhempiin usein epämuodollisesti ja yrittää ottaa heidät mukaan tasavertaiseen, kuntoutusyhteistyöhön perustuvaan vanhempi–työntekijä-suhteeseen. Jos tällainen terapeutti lähestyy perhettä välittömään, epämuodolliseen, leikkilliseen tyyliin, vanhemmat voivatkin pitää sitä sopimattomana ja vieraana käyttäytymistapana. Se voi hämmentää heitä, koska he ovat ehkä tottuneita varovaisempaan, epäsuoraan lähestymiseen. Terapiaan liittyvien ratkaisujen tekeminen saattaa tuntua heistä ylikuormittavalta, mikä taas voi saada heidät vetäytymään kokonaan pois kuntoutuksesta tai osallistumaan siihen vain hyvin heikosti.

OMISTAMISJATKUMO

Sana "my", joka ilmaisee omistamista, on usein englanninkieliseksi kehittyvien lasten ensimmäisiä sanoja. Myös suomalaisten pienten lasten äidit käyttävät paljon aikaa yrittäessään opettaa lapsilleen omistamiseen ja omien tavaroiden jakamiseen liittyviä asioita. Tällaisten kulttuurien lapsilla on usein oma huone, omat lelut ja omat vaatteet, ja heidän omat tavaransa merkitään heidän omalla nimellään. Joissakin muissa kulttuureissa taas yhteisöt omistavat tietyt asiat (Lynch, 1998). Näissä kulttuureissa yhteisöllä voi olla vain yksi televisio, jota kaikki kokoontuvat yhdessä katsomaan. Vastaavasti lapset saattavat käyttää toistensa vaatteita. Tällaisen arvon vaikutus nähdään kuntoutuksessa useimmiten sellaisessa tilanteessa, jossa terapeutti esimerkiksi antaa perheelle jonkin lelun, jolla hän toivoo leikkittävän lapsen kanssa terapiakertojen välisen viikon aikana, ja perhe saattaa antaa lelun yhteisön muille lapsille.

Omistamisjatkumo liittyy myös siihen kysymykseen, kenelle lapsi "kuuluu". Tämä taas on yhteydessä perhejatkumoon (laaja

versus ydinperhe) ja riippuvuusjatkumoon (ihmisten riippuvuus toisistaan versus itseenäisyys). Kun laaja, yhteisöllinen ajattelu vallitsee, lapsi *“kuuluu”* laajalle perheel- le, sukuyhteisölle, ja lapset ovat jatkuvasti moninaisissa dyadisissa suhteissa erilaisten vanhempihahmojen kanssa, esimerkiksi omien vanhempien, isovanhempien, setien ja tätien kanssa (Iglesias & Quinn, 1997). Näiden suhteiden kautta lapset oppivat vastaamaan ympäristönsä ihmisten toimintaan ja toimimaan itse heidän kanssaan vuorovaikutuksessa. Jatkumon toisessa päässä, missä omistamisella on erityinen, yksilöllinen korostus, monet sukulaiset, edes isovanhemmat eivät ota vauvaa edes syliin kysymättä tämän vanhemmilta lupaa, eikä kukaan aikuinen rankaise toisen lasta.

OIKEUKSIEN JA VASTUUN JATKUMO

Monissa kulttuureissa sukupuolten välisen oikeuksien tasavertaisuuteen on kiinnitetty paljon huomiota, minkä seurauksena sukupuolia pyritäänkin kohtelemaan tasa-arvoisina. Joissakin kulttuureissa katsotaan kuitenkin, että miesten ja naisten roolit eroavat selvästi toisistaan. Isän rooli keskittyy vahvasti taloudelliseen vastuuseen (vaikkakaan ei välttämättä pelkästään siihen), ja äidit pitävät enemmän huolta lastenkasvatuksesta ja kotitöistä (Hundeide, 2003; National Research Council and Institute of Medicine, 2000). Lisäksi joissakin kulttuureissa vallitsee vahva sukupuolten välinen hierarkia, jolloin terapeutin ei kannata niinkään yrittää saada äidin hyväksyntää tai pyytää häneltä tietoa, vaan hänen on ehkä syytä yrittää saada mukaan miespuolinen perheen pää (García Coll & Magnuson, 2000). Terapeutin voi olla syytä ottaa hierarkkiset seikat huomioon myös arviointeja tehdessään. Vaikka isällä ei olisikaan suoranaista lastenkasvatusvastuu-

ta, hänelle (tai talouden päälle, esimerkiksi isoisälle tai isoäidille) voi olla tärkeää olla mukana lapsen alkuarvioinnissa (Lynch & Hanson, 1998).

Oikeudet ja vastuut ovat usein myös vahvasti yhteydessä perheen näkemykseen lastenkasvatuksesta. Puheterapeutin tulee varoa kuntoutustyössään, että hän ei yritä vapauttaa äitiä taloustöistä ja saada tätä muuttamaan omaa rooliaan sellaiseksi, että se vastaisi paremmin terapeutin näkemystä sukupuolten välisistä kysymyksistä ja tasa-arvosta. Terapeutin tulee pikemminkin yrittää saada äidiltä selville, kuinka tämä näkee oman roolinsa, kunnioittaa hänen mielipidettään ja tukea häntä hänen roolinsa toteuttamisessa.

Sillä, kuinka äiti näkee oman roolinsa, on huomattava vaikutus hänen tavalleen olla vuorovaikutuksessa lastensa kanssa. Ei ole olemassa yleismaailmallisesti hyväksyttyä äiti-lapsi-suhdetta, sillä suhteen rakentuminen perustuu vahvasti perheen kulttuuriin näkemyksiin. Ne heijastuvat vahvasti muun muassa siihen, kuinka paljon vanhemmat tarjoavat lapsilleen sellaisia kokemuksia, joita nämä tarvitsevat voidakseen omaksua vanhempien tärkeinä pitämiä taitoja mahdollisimman hyvin. Vanhemmat voivat pitää tärkeänä opettaa lapsilleen esimerkiksi sellaisia sosiaalisia taitoja kuin että lapsi pystyy istumaan hiljaa pitkiä aikoja tai sellaisia akateemisia taitoja kuin numeroiden ja kirjainten tunteminen (García Coll & Magnuson, 2000). Jotkut äidit (esim. Meksikossa) pitävät itseään ensisijaisesti äiteinä eivätkä opettajina, joten he antavat lapsilleen hyvin vähän ohjeita ja luottavat vahvasti ei-sanalliseen ohjaamiseen (Madding, 2000). Afrikkalaisten yhteisöjen äidit taas katsovat, että heidän roolinaan on kasvattaa ja hoitaa lapsiaan keskittymällä näiden fyysiseen olemukseen, esimerkiksi pitämällä nämä puhtaana. Äidit eivät pidä itseään lastensa leikkiveroina, eivätkä he lähde

juurikaan leikkimään näiden kanssa (Bornman, 2001). Myöskään intialaisissa yhteisöissä leikkimistä ei pidetä oppimisen keinona (Odom & Kaul, 2003). Maddingin (2000) etnografinen tutkimus osoitti samoin, että latinalaisamerikkalaiset äidit tunsivat olonsa epäluontevaksi istuessaan lapsensa kanssa lattialla leikkimässä, vastustivat kahdenvälistä vuorovaikutusta tämän kanssa ja tarjosivat harvoin positiivista palautetta tavanomaisin keinoin (esim. taputtamalla, hymyilemällä tai kehumalla).

Se tapa, jolla äiti näkee roolinsa ja sen mukaisesti stimuloi lapsiaan, vaikuttaa myös kehitysnormeihin ja odotuksiin (Lynch & Hanson, 1998). Jos puhuttua kieltä pidetään kulttuurin vuorovaikutuksen ja viestinnän ensisijaisena toteuttamiskeinona, lapset saattavat orientoitua kieleen jo hyvin varhain. Nämä niin sanotut matalan kontekstin kulttuurit ovat muun muassa angloeurooppalaisia, amerikkalaisia, sveitsiläisiä, saksalaisia ja pohjoismaisia, ja ne pyrkivät tyypillisesti tarkan, suoran ja loogisen puhutun kielen käyttöön (Lynch, 1998). Jatkumon toisessa päässä niin sanotut korkean kontekstin kulttuurit käyttävät viestinnässään hyväkseen sellaisia ei-kielellisiä vihjeitä kuin kosketusta, ilmeitä ja fyysistä läheisyyttä. Puhutun kielen vastaanottoa ja tuottamista korostetaan vähemmän, mistä saattaa seurata, että näiden kulttuurien lapset saavat muita heikompia tuloksia perinteisistä kielellisistä testeistä. Vastaavasti jos äiti ei pidä pienen lapsen itsenäisyyttä tärkeänä (vrt. riippuvuusjatkumo), lasten omatoimisuus sekä motoriset ja sosiaaliset taidot saattavat kehittyä hitaammin kuin muilla, ja heidän voi olla vaikea selviytyä koulussa itsenäisesti tehtävistä ja toiminnoista (Bennett ym., 1998).

MAAILMANKUVAN JATKUMO

Puheterapiatoiminta perustuu siihen perusoletukseen, että asioita voidaan muuttaa, ohjailla ja hallita inhimillisen intervention keinoin (Lynch, 1998). Monet ihmiset pyrkivät kontrolloimaan myös ympäristöään ja elinolojaan. Jatkumon toisesta päästä löydämme ihmisiä, jotka pyrkivät harmoniaan ja synkroniaan ympäristönsä kanssa eikä heillä ole tarkoituksena muuttaa sitä. Jos perheet ovat lähempänä jatkumon harmoniapäätä, ne osallistuvat terapiaan usein vähemmän kuin ne perheet, jotka ovat lähempänä hallintapäätä (Rivers, 2000). Jos perhe ja terapeutti sijoittuvat jatkumon eri päihin, kuntoutuksen toteutumiseen voi liittyä monenlaisia vaikeuksia. Jos perhe yrittää saavuttaa harmonian saattamalla kuntoutusta tarvitsevan lapsen yhteisön piiriin, terapeutti saattaa kokea, että perhe kieltää lapsen ongelmat tai on yhteistyöhaluton. Samaan aikaan perheestä voi tuntua, että terapeutti häiritsee perheelle keskeisen tärkeää rauhaa (Lynch, 1998), ja perhe voi vastustaa oman käyttäytymisensä muuttamista.

Perheiden maailmankuva muodostuu erilaisista sisäisistä ja ulkoisista tekijöistä. Sisäisiä tekijöitä ovat muun muassa uskonnollinen vakaumus, lastenkasvatukseen ja politiikkaan liittyvät näkemykset sekä tiedot palvelujärjestelmän (esimerkiksi kuntoutuksen) toiminnasta. Ulkoisia tekijöitä taas ovat esimerkiksi perheen sosioekonominen asema, taloudellisen ja emotionaalisen tuen lähteet, koulutusaste, työllisyystilanne ja sosiaaliset seikat (Rivers, 2000). Maailmankuvan yksi tärkeä seuraus on se, että se määrittelee suuressa määrin, mitä yksittäisiä ongelman ratkaisemisen strategioita perhe todennäköisesti käyttää (Barrera & Kramer, 1997). Terapeutti voi käyttää monenlaisia strategioita pyrkiessään ymmärtämään ja palvelemaan perhettä. Jos perheet pyrkivät harmoniaan

ja synkroniseen yhteyteen ympäristönsä kanssa, niille kannattaa esittää sellaisia avoimia kysymyksiä kuin *”kerro minulle teidän tarinanne”*. Sen sijaan sellaiset kysymykset kuin *”kerro minulle joitakin esimerkkejä siitä, kuinka terapeutit tai kuntoutusohjelmat ovat tukeneet ja auttaneet teidän perhettänne”* voivat sopia paremmin sellaisille perheille, jotka haluavat kontrolloida ympäristöään (McBride & Brotherson, 1997). Kun perheen maailmankuva vastaa yhteisön enemmistön maailmankuvaa, se tulee yleensä suhteellisen helposti ymmärretyksi, mutta jotkin perheet saattavat kokea ongelmia yrittäessään saada maailmankuvansa sovitetuksi yhteen ympäröivän maailman odotusten kanssa. Tällaisessa tilanteessa terapeutilta vaaditaan erityistä taitoa, jotta hän pystyisi osoittamaan, että hän ei tuomitse toisten näkemyksiä ja että hän kunnioittaa perheen erilaisuutta.

POHDINTA

Taulukkoon 1 on koottu esimerkkejä niistä lukuisista arvoista ja uskomuksista, jotka vaikuttavat maailman eri kulttuurien ihmisten ajatteluun ja toimintaan. Arvot sinänsä eivät useinkaan ole eri ryhmissä erilaisia vaan se käyttäytyminen, joka ilmentää tiettyä arvoa. Kaikki kulttuurit esimerkiksi arvostavat ”perheen” käsitettä, mutta se, mitä perhe edustaa (onko kyseessä ydinperhe vai laaja perhe), vaihtelee eri kulttuureissa. Samoin lasten kasvusta ja kehityksestä pidetään huolta kaikissa kulttuureissa, mutta se, missä määrin ja miten sitä tehdään, vaihtelee. Riippumatta siitä, kuinka tämä arvo ilmenee käytännössä, vanhemmat pitävät yleensä oman kulttuurinsa lastenkasvatuksen käytäntöjä hyödyllisinä omien lastensa kannalta.

Jos kulttuurista moninaisuutta ei hyväksytä eikä oteta huomioon, sillä voi olla huomattavia haitallisia vaikutuksia sekä oppimiseen että viestintään. Oli yksittäisen

ihmisen kulttuuri kuinka erilainen tahansa kuin yhteisön muiden jäsenten, se ei sinänsä koskaan aiheuta haitallisia vaikutuksia. Kunkin kulttuurin negatiiviset – tai positiiviset – vaikutukset syntyvät siitä, kuinka muut vastaavat tuohon kulttuuriin (Barrera & Kramer, 1997). Jos sosiaalinen ympäristö hyväksyy tietyn kulttuurin tai arvostaa sitä sen erilaisuudesta huolimatta, oppimisen ja viestinnän ei tarvitse estyä eikä häiriintyä. Esimerkiksi kielellistä kuntoutusta tarvitsevien perheiden tulee voida tuntea, että terapeutti on kiinnostunut niiden kulttuurista ja arvostaa sitä, koska tällaisesta lähtökohdasta luodaan epäilemättä hedelmällisimmin kestävä ja tehokkaan kuntoutuksen vahva perusta.

Tämän artikkelin lähtökohtana ja käsitteilyn keskiössä ovat ne haasteet, joita esimerkiksi puheterapiatyössä ilmenee toisistaan hyvin paljon eroavien kulttuurien kohdassa. Monikulttuuriseen kompetenssiin kuuluu kuitenkin myös kulttuurin mikrotaason arvoerojen tunnistaminen (ks. myös Launonen, 2003). Suomalaista yhteiskuntaa pidetään yleisesti varsin homogeenisena ja sen kansalaisten kulttuurisia arvoja yhtenevinä. Puheterapeutin ja hänen suomalaisen asiakkaansa henkilökohtainen historia, elämäntilanne ja myös arvomaailma voivat kuitenkin erota toisistaan niin paljon, että jos sitä ei tunnisteta eikä oteta huomioon kuntoutuksen tavoitteita ja menetelmiä määriteltäessä, koko kuntoutuksen onnistuminen voi olla uhattuna. Puheterapeutin monikulttuuriseen kompetenssiin kuuluu siis yhteisen kielen ja ymmärryksen varmistaminen asiakkaan kanssa riippumatta siitä, mistä kieli- tai kulttuuritaustasta he kumpikin tulevat.

VIITTEET

- Alant, E. (2005). Cultural and socio-economic influences on communication. Teoksessa E. Alant & L. Lloyd (toim.), *Augmentative and Alternative Communication and Severe Disability: Beyond Poverty*, (s. 95–107). Lontoo: Whurr Publishers.
- Barrera, I. & Kramer, L. (1997). From monologues to skilled dialogues. Teaching the process of crafting culturally competent early childhood environments. Teoksessa P. Winton, J. McCollum & C. Catlett (toim.), *Reforming personnel preparation in early intervention*, (s. 217–251). Baltimore: Paul H. Brookes.
- Bennett, T., Zhang, C. & Hojnar, L. (1998). Facilitating the full participation of culturally diverse families in the IFSP/IEP process. *Infant-Toddler Intervention: The Transdisciplinary Journal*, **8**, 227–249.
- Bornman, J. (2001). *The development of a primary level communication protocol for children with severe disabilities*. Ph.D. dissertation. Pretoria: University of Pretoria.
- García Coll, C. & Magnuson, K. (2000). Cultural differences as sources of developmental vulnerabilities and resources. Teoksessa J.P. Shonkoff & S.J. Meisels (toim.), *Handbook of early childhood intervention* (2nd ed.) (s. 94–114). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Hundeide, K. (2003). *Helping disadvantaged children. Psycho-social intervention and aid to disadvantaged children in third world countries*. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.
- Iglesias, A. & Quinn, R. (1997). Culture as context for early intervention. Teoksessa S.K. Thurman, J.R. Conwell & S.R. Gottwald (toim.), *Contexts of early intervention: systems and settings*, (s. 55–71). Baltimore: Paul H. Brookes.
- Korpijaakko-Huuhka, A.-M. & Launonen, K. (1993). Kuka pesee Hossein Niemisen kielen ja kulttuurin? *Puheterapeutti*, **1**, 17–19.
- Kretzmann, J.P. & McKnight, J.L. (1993). *Building communities from the inside out, a path towards finding and mobilising a community's assets*. Chicago: AKTA Publications.
- Launonen, K. (2001). Puhummeko samaa kieltä, eli millaista kielitaitoa kielellinen kuntoutus vaatii? *Puheterapeutti*, **4**, 9–12.
- Launonen, K. (2003). The feasibility of sociolinguistic theories in augmentative and alternative communication. Teoksessa S. von Tetzchner & M.H. Jensen (toim.), *Perspectives on theory and practice in augmentative and alternative communication*, (s. 39–55). Toronto: International Society for Augmentative and Alternative Communication.
- Lynch, E.W. (1998). Developing cross-cultural competence. Teoksessa E.W. Lynch & M.J. Hanson (toim.), *A guide for working with children and their families. Developing cross-cultural competence*, (s. 47–86). Baltimore: Paul H. Brookes.
- Lynch, E.W. & Hanson, M.J. (1998). Steps in the right direction. Teoksessa E.W. Lynch & M.J. Hanson (toim.), *A guide for working with children and their families. Developing cross-cultural competence*, (s. 491–512). Baltimore: Paul H. Brookes.
- Madding, C.C. (2000). Maintaining focus on cultural competence in early intervention services to linguistically and culturally diverse families. *Infant-Toddler Intervention: The Transdisciplinary Journal*, **10**, 9–18.
- McBride, S.L. & Brotherson, M.J. (1997). Guiding practitioners towards valuing and Implementing family-centred practices. Teoksessa P. Winton, J. McCollum & C. Catlett (toim.), *Reforming personnel preparation in early intervention*. (s. 253–276). Baltimore: Paul H. Brookes.
- National Research Council and Institute of Medicine (2000). *From neurons to neighbourhoods: The science of early childhood development*. Committee on Integrating the Science of Early Childhood Development. J.P. Schonkoff & D.A. Phillips (toim.), Board on Children Youth, and Families, Commission on Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Nykänen, E. (1999). *Monikielinen lapsi päivähoitossa suomenkieltä oppimassa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: fonetiikan laitos.
- Nykänen, E. (2001). Päivähoitoikäisen lapsen suomi toisena kielenä –opetus. Teoksessa K. Launonen & M. Lehtihalmes (toim.), *Lapsen kielen käytön kehitys ja sen ongelmat – pragmaattinen näkökulma. Suomen logopedis-foniatrinen yhdistys ry:n julkaisuja*, **33**, 130–134.
- Odom, S.L. & Kaul, S. (2003). Early Interven-

- tion. Themes and variations from around the world: Summary. Teoksessa S.L. Odom, M.J. Hanson, J.A. Blackman & S. Kaul (toim.), *Early Intervention Practices Around the World*, (s. 333–346). Baltimore: Paul H Brookes.
- Palojärvi, A. (2004). *Monikielisten lasten suomen kielen kehittyminen päiväkodin monikulttuurisessa pienryhmässä*. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto: puhetieteiden laitos.
- Rivers, K.O. (2000). Working with caregivers of infants and toddlers with special needs from culturally and linguistically diverse backgrounds. *Infant-Toddler Intervention: The Transdisciplinary Journal*, **10**, 61–72.
- Rowland, C. & Schweigert, P. (1999). *It's always time to learn. An environmental inventory to help teachers design learning activities for children who are deaf blind*. Portland: Oregon Institute on Disability and Development.

MULTICULTURAL COMPETENCE: IMPLICATIONS FOR THE SPEECH-LANGUAGE THERAPY FIELD

Juan Bornman, Centre for Augmentative and Alternative Communication, University of Pretoria, South Africa, Bornman@libarts.up.ac.za

Kaisa Launonen, Department of Speech Sciences, P.O. Box 9, 00014 University of Helsinki
Kaisa.Launonen@helsinki.fi

As a consequence of the increased mobility between countries, multilingual issues have become an everyday challenge even for those countries, like Finland, which earlier managed easily with their one or two official languages. The challenge is the most marked in professional fields such as speech and language therapy, where language is both the tool and the object of functioning. Language problems in multilingual intervention contexts may, at least to some extent, be solved with the help of, for example, an interpreter, but the success of even lingual solutions depends on how clients and professionals are able to adjust their culturally defined values, which may often differ from each other significantly. South Africa is an example of a country, where speech and language therapists face multicultural issues in their everyday work, and the building up of multicultural competence forms an essential part of their basic education. This article will discuss some culturally based value continuums which are central in multilingual intervention, and in which most of the South-African and Finnish people, for example, are situated in very different places.

Keywords: multiculturalism, multilingualism, values, speech and language therapy